

- kisuunnittelu ja arkkitehtuuri*. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-3998-6>.
- PAUNONEN, HEIKKI 2010: *Stadin mestat. Ikkuonoita Helsingin ja sen asukkaiden historiaan ja nykyisyyteen*. Helsinki: Edico.
- RIIKONEN, H. K. 1994: Rikospaikkana Helsinki. Pääkaupungin kuvia suomalaisessa rikosromaanissa. – H. K. Riikonen & Johanna Matero (toim.), *Tutkielmia dekarikirjallisuuden ympäristökuvauksista* s. 131–152. Turku: Turun yliopisto.
- SILLANPÄÄ, MERJA 2002: *Säännöstelty huvi. Suomalainen ravintola 1900-luvulla*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- UUSKALLIO, IRMA 2001: *Arvostetut asuinsijat. Asuinalueiden arvostuksen sosiokulttuurinen analyysi 1900-luvun Helsingissä ja Tehtaankadulta etelään*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- VARTIAINEN, MARJUKKA 2016: *Helsingin historiaa numeroina kolmelta vuosisadalta. Opas Helsingin seudun aluesarjat-tilastotietokannan pitkien aikasarjojen käyttöön*. Työpapereita 2016. Helsinki: Helsingin kaupunki tietokeskus.

KIRJALLISUUTTA

Reaaliaikainen tutkimus Helsingin puhekielestä

Olli Kuparinen: *Muutokset mekanismit. Kolmen aikapisteen reaaliaikatu tutkimus Helsingin puhekielestä*. Tampereen yliopiston väitöskirjat 428. Tampere: Tampereen yliopisto 2021. Johdanto 102 s. ja neljä artikkelia. ISBN 978-952-03-1989-2 (painettu), ISBN 978-952-03-1990-8 (verkkopainettu). Saatavilla verkossa osoitteessa <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-1990-8>.

Olli Kuparisen väitöstudiumuksen tavoitteena on ollut ensinnäkin seurata Helsingin puhekielen muuttumista kolmen aikapisteen aineiston valossa ja toisekseen selvittää, miten sociolinguvistiset muutosmallit soveltuvat kolmen aikapisteen muutosten kuvaamiseen. Kolmantena tavoitteena on ollut pyrkimys luoda idiolektilähtöinen kuvaus Helsingin puhekielen varieteeteista. Väitöskirja koostuu johdanto-osasta ja neljästä artikkelista, joita kutsutaan nimetyksillä INFINITIIVIT (Kuparinen 2018), MUUTOSMALLIT (Kuparinen, Mustanoja, Peltonen, Santaharju & Leino 2019), LEKTIT (Kuparinen, Peltonen, Mustanoja,

Leino & Santaharju 2021) ja KATOMUODOT (Kuparinen, Santaharju, Leino, Mustanoja & Peltonen tulossa). INFINITIIVISSÄ ja KATOMUODOISSA tarkastellaan Helsingin puhekielen muuttumista piirretasolla, MUUTOSMALLEISSA näkökulma on teoreettisempi, ja LEKTEISSÄ lähdeään liikkeelle eri kielenpiirteiden yhteisiintymistä.

Väitöskirja on osa laajempaa Tampereen yliopistossa toteutettavaa monitieteistä tutkimushanketta ”Kielellisten populaatioiden muutos ajassa” (Kippo 2017–2020). Siinä tutkitaan nyky suomalaisen puhekielen muuttumista ja kielenmuutosten mekanismeja Helsingin ja Tampereen puhekielen pitkittäiskorpus ten valossa. Hankkeessa on mukana kielitieteen, populaatiobiologian ja tilastotieteen tutkijoita. Tämä näkyy myös väitöskirjan artikkeleissa. Niistä kolmessa kirjoittajina on useita hankkeen tutkijoita, mutta Kuparinen mainitaan kaikissa ensimmäisenä tekijänä. Voi sanoa, että hänen väitöskirjansa lepää leveillä harteilla.

Tutkimuksen taustaa, tutkimuskysymykset ja aineisto

Kuparisen tutkimuskohteena ovat Helsingin puhekielessä kolmen aikapisteen pitkittäisaineistoista hahmottuvat reaaliaikaiset muutokset, mutta varsinkin MUUTOSMALLEISSA ja LEKTEISSÄ huomio kohdistuu myös sosiolingvistiikan peruskysymyksiin. Näin hänen väitöskirjassaan suomalainen tutkimusperinne nivoutuu osaksi kansainvälisen tutkijayhteisön teoreettis-metodologista keskustelua.

Kuparisen tutkimuskysymykset koskevat 1) muutosta piirretasolla, 2) muutosta yhteisön tasolla, 3) muutosta yksilötasolla ja 4) muutoksen teorioita (Johdanto s. 21–23). Kysymykset painottuvat eri tavoin eri osatutkimuksissa. Päänäkökulma on kuitenkin toisaalta yhteisöllisissä muutoksissa, toisaalta muutosmallien ja keskenään kimputtuvien kielenpiirteiden tarkastelussa.

Tutkimus perustuu Kielipankkiin tallennettuun Helsingin puhekielen aineistoon (Helpuhe). Aineistossa on yhteensä 238 syntyperäisten helsinkiläisten haastattelua, joista on litteroitu 199. Vanhin ja laajin aineisto on peräisin 1970-luvun alusta ja uudemmat 1990-luvun ja 2010-luvun alusta. 1990- ja 2010-lukujen aineistot ovat suppeampia, mutta olennaista on, että niissä on mukana sekä aiemmin haastateltuja että uusi, nuoria edustava 16 haastateltavan ryhmä. Aineisto antaa näin mahdollisuuden sekä trendi- että paneelitutkimukseen. Haastattelujen määrä vaihtelee eri osatutkimuksissa. MUUTOSMALLEISSA ja LEKTEISSÄ kaikki 199 litteroitua haastattelua ovat mukana.

Myös tutkittujen piirteiden määrä vaihtelee eri osatutkimuksissa. INFINITIIVEISSÄ kohteena on yksi muoto-opillinen piirre, niin sanotun lyhyen infinitiivin yleistyminen. KATOMUODOISSAKIN tarkastellaan vain yhtä kielenpiirrettä, yleiskielen *hd*-yhtymän puhekielisiä vastineita, mutta puheeksi tulee useita tapaus-

ryhmiä. MUUTOSMALLEISSA ja LEKTEISSÄ tutkittuja kielenpiirteitä on 34 ja niillä yhteensä 76 varianttia.

Tutkimuksen teoreettisia ja metodologisia lähtökohtia

William Labov toi New Yorkin puhekieltä käsitelleessä väitöskirjassaan (1966) variaation jäsentämiseen mukaan useita kielenulkoisia muuttujia. Variaation ja muutoksen kannalta merkittävien niistä on ikä. Kielenulkoisista muuttujista, myös iästä, on Kuparisen väitöskirjan johdannossa paljon keskustelua (esim. s. 32–34; 77–78).

Aluksi sosiolingvistisissä tutkimuksissa oli käytettävissä vain yhden aikapisteen aineisto. Ikäryhmittäisten erojen perusteella oli kuitenkin mahdollista hahmottaa näennäisaikainen kuva muutoksesta. Jotta se olisi vastannut myös todellista muutosta, ehtona oli niin sanottu kriittisen iän hypoteesi, jonka mukaan idiolektit eivät juuri muutu iän myötä. Kun saatiin kahden aikapisteen aineistoja, näennäisaikaista muutoshypoteesia voitiin verrata reaaliaikaiseen muutokseen. Labov (1994) hahmotteli neljä muutosmallia, joita muut tutkijat ovat täydentäneet. Kun Kuparisella ja hänen tutkijatovereillaan on ollut käytettävissä kolmen aikapisteen aineisto, he ovat voineet selvittää näiden muutosmallien soveltuvuutta etenevien muutosten kuvaukseen. Käsillä oleva väitöskirja onkin tältä kannalta urauurtava.

Kaikki väitöskirjan osatutkimukset ovat ensisijaisesti kvantitatiivisia. Keskeistä on erilaisten tilastomatemaattisten menetelmien käyttö. Kuparisen kanssa samaan tutkijaryhmään kuuluu Tampereen yliopiston tilastotieteen professori Jaakko Peltonen, jonka asiantuntemus näkyy varsinkin MUUTOSMALLEISSA ja LEKTEISSÄ. Vastaavia menetelmiä ovat puhutun kielen tutkimuksessa viime aikoina käyttäneet myös Milja Väänänen (2016), Katri Priiki (2017) ja Ilja Moshnikov (2021).

Piirretason muutoksia

INFINITIIVEISSÄ on kyseessä niin sanotun lyhyen infinitiivin (esim. *voi antaa, lukee, pelaa*) yleistymisen sekä A- että MA-infinitiivin funktiossa: *pitää kertoo, mennä kertoo*. Siihen on päädytty neljän muutoksen kautta: 1) A-loppuisten vokaaliyhdyntymien assimilaatio (*kertoa > kertoo*), 2) MA-infinitiivien tunnuksettomuus (*antamaan > antaan*), 3) loppu-*n:n* kato (*antaan > antaa*) ja 4) supistumaverbien analogisen infinitiivityypin synty (*pelata > pelaa*).

Pelaa-tyyppinen lyhyt infinitiivi perustuu *antaa*-paradigman mallivaikutukseen: *hän antaa – voi antaa, hän maalaa – voi maalata > voi maalaa*. Piirre on ominainen varsinkin etelähämäläisille murteille, ja se perustuu kaksikielisyyden vaikutukseen (Itkonen 1964). Kuparisen mukaan se on ollut Helsingissä etelähämäläisten murteiden perua, mutta se on voinut syntyä osin itsenäisestikin Helsingin vanhoissa työläiskaupunginosissa, jotka olivat hyvin kaksikielisiä.

Kuparinen kuvaa tulosjainfinitiivijärjestelmässä vuosikymmenittäin ja sukupolvittain tapahtuneita muutoksia, jotka ovat viemässä kohti yhden infinitiivin järjestelmää. Kaikki verbityypit eivät hänen mukaansa kuitenkaan muutu: ”Sentyypiset tapaukset kuin *pitää saa* ja *pitää juoksee* eivät siis vaikuta kovin todennäköisiltä” (INFINITIIVIT s. 32). Kun analogisen infinitiivityypin lähtökohtana on yksikön 3. persoonan muoto, *pitää juoksee* -tyyppi saattaa olla jo kulman takana. *Pitää saa* -tyyppi ei sitä vastoin ole morfologisesti todennäköinen.

KATOMUODOISSA kohteena on *d:n* kadon eteneminen Helsingin puhekielessä yleiskielen *hd*-yhtymässä niin lekseemeittäin kuin muotoryhmittäinkin. Vaikka yleiskielen *d:tä* vastaava kato on ominainen erityisesti itämurteille, länsimurteisakin on jo vanhastaan ollut joitakin lekseemejä, joista *d:tä* vastaava aines on kadonnut (esim. *meiän, meän*). Helsingin

puhekielessä katoa on tavattu 1970-luvun aineistossa useissa lekseemeissä, kuten *mahollinen, mahoton, kohalla*, sekä joissakin keskeisissä verbeissä, esimerkiksi *tehä, lähe-, ehi-, taho-*.

Artikkelin lähtökohtana on kaksi kysymystä: onko *d:n* kato edennyt vanhoissa tapauksissa, ja onko se temmannut mukaansa uusia tapauksia? Kysymysten tarkastelussa on sovellettu morfologista ja leksikaalista diffuusiota. Jako muotoryhmiin ja leksikaalisiin tapauksiin on kuitenkin ongelmallinen. Morfologisia muotoryhmiä ovat esimerkiksi A-verbit (esim. *lähde-, ehdi-*) ja dA-verbit (*tehdä, nähä*), mutta osa muotoryhmistä on pikemminkin leksikaalisia, esimerkiksi MAHDO- (*mahdoton, mahdollistaa, ehdoton*) ja PITKÄ VOKAALI (esim. *hiihdä-, paahdin, viihdyttää*). Muotoryhmien sijaan voisikin puhua tapausryhmistä.

KATOMUODOISSA osoitetaan, että muutos on edennyt vuosikymmenittäin. Kaikilla vuosikymmenillä *d:n* katoa esiintyi 16 lekseemissä, joita ovat muun muassa *yhde-, kahde-, kahdeksan, tehdä, lähde-, mahdollinen, kohda-* ja *ehdoton*. Näiden lisäksi 1970-luvulla katoa esiintyi 8 muussa lekseemissä eli yhteensä 24 tapauksessa. 1990-luvulla sitä esiintyi 25 lekseemissä ja 2010-luvulla 31 lekseemissä. Tässä tapauksessa haastateltavien määrillä lienee ollut vaikutusta tuloksiin: 1970-luvulla haastateltavia on ollut paljon enemmän kuin 1990-luvulla ja 2010-luvulla.

Muutosmallit muutosten kuvaajina

MUUTOSMALLEISSA on tarkasteltu kuutta Labovin (1994) ja Gillian Sankoffin (2005) sekä Suzanne Wagnerin ja Sankoffin (2011) hahmottelemaa muutosmallia, jotka ovat 1) stabiili tilanne, 2) ikäsidonainen muutos, 3) sukupolvittainen muutos, 4) yhteisöllinen muutos, 5) elinikäinen muutos ja 6) vetäytyvä muutos (MUUTOSMALLIT s. 31). Labov, Sankoff ja Wagner ovat pyrkineet tavoittamaan niissä sekä yhteisön

että yksilön kielenmuutoksen etenemisen. Vaihtoehtoina ovat olleet yksilön tai yhteisön kielen säilyminen vakaana tai muuttuminen (asteittain).

Kahden aikapisteen reaaliaikaisia tutkimuksia on Suomessakin tehty lukuisia 1990-luvulta lähtien. Joissakin niistä on käsitelty myös Labovin muutosmalleja (esim. Paunonen 2005; Kurki 2013; Laasanen 2016). Sitä vastoin näiden muutosmallien soveltuvuutta kolmen aikapisteen reaaliaikaisiin muutoksiin ei juuri ole tutkittu. Tässä Kuparinen on tutkijatoverineen edennyt seuraavalle portaalle.

Väitöskirja osoittaa, että jotkin muutosmallit ovat harvinaisia. Yhteisöllisestä muutoksesta on vain yksi esimerkki: NUT-partisiipin loppu-*t:n* kato. Tämäkään piirre ei ole täysin todistusvoimainen, sillä sananrajaisten ilmiöiden litteroinnissa on horjuvuutta. Ikäsidonnanmuutos on harvinainen; siitä on kaksi esimerkkiä, joista toinen on *vielä*-sanana variaatio (*vielä*, *viel*, *viä*). Sukupolvittainen muutos näyttää liittyvän varsinkin loppuvaiheeseen oleviin muutoksiin, niistä esimerkkinä vaihtelu *puhui ~ puhu*.

Elinikäisestä muutoksesta ei löydy yhtään sellaista esimerkkiä, joka sopisi kolmen aikapisteen kuvaukseen. Monissa tapauksissa osa idiolekteista muuttuu meillä olevan muutoksen suuntaan, osa sitä vastaan. Kiintoisimpia tapauksia on vetäytyvä muutos, jossa puhujat vähentävät tietyn variantin käyttöä vanhemmalla iällä. Siitä on esimerkkinä elatiivin loppuheitto (esim. *talosta ~ talost*).

Näyttää siltä, ettei mikään muutosmalli sovellu sellaisenaan kolmen aikapisteen reaaliaikaisten muutosten kuvaajaksi. Jo Labov (1994: 85) viittasi siihen, että useimmiten muutokset ovat mallien yhdistelmiä. Yleisimmältä mallilta vaikuttaa kuitenkin sukupolvittainen muutos, kuten MUUTOSMALLEISSA todetaan (s. 51): ”Vaikka kriittisen iän hypoteesi ja näennäisaikamenetelmä ovat saaneet viime vuosina arvosteluakin osakseen,

niiden kanssa yhteensopiva sukupolvittaisen muutoksen malli on kuitenkin edelleen hyvin uskottava.”

Artikkelitutkimuksessa ei ole ollut mahdollista ottaa yksityiskohtaisesti puheeksi kaikkia aineistosta nousevia kysymyksiä. Esimerkiksi vetäytyvä muutos ja siihen liittyvä U-käyrä kaikkine taustoineen olisivat antoisia tutkimusaiheita yksinäänkin. Tässä tutkimuksessa myöskin liittyvät kysymykset nousevat keskiöön. Ongelmallista muutosmalleissa on esimerkiksi liian tiukka ikäsidonnan määritys, samoin kuin se, että eri ikävaiheissa tapahtuvia muutoksia pidetään eriarvoisina: nuoruuden ja keski-ikä välillä tapahtuvat muutokset tulkitaan ikäsidonnanmuutoksiksi, kun taas keski-ikästä vanhuuteen tapahtuvia muutoksia pidetään lopullisina. Kirjoittajat puoltavatkin väljempää määrittelyä ja puhuvat mieluummin kokoavasti *ikäefekteistä* (Johdanto s. 77–78, MUUTOSMALLIT s. 52).

Kielelliset muutokset noudattavat usein tuttua S-käyrää. Kolmen aikapisteen aineistojen avulla voi havainnollistaa muutosten etenemistä S-käyrällä. Johdantoon sisältyy kuvio 5 (s. 80), jossa muutosmallit on sijoitettu S-käyrälle. Se antaa kiintoisia lähtökohtia jatkotutkimuksille. Kaikkiaan MUUTOSMALLIT on innovatiivinen ja ajankohtainen tutkimus, jonka toivoisi ilmestyvän myös englanniksi.

Kimputtujen piirteiden kielet

Myös LEKTIT on hyvin innovatiivinen tutkimus. Siinä perinteinen tarkastelutapa on käännetty ylösalaisin. Jo 1970-luvulla Bengt Nordberg pohti usein ruotsin puhekielen tutkimusyksikössä FUMSissa asetelmaa, jossa olisi lähdetty siitä, mitkä variantit liittyvät toisiinsa piirrekimpuiksi ja keille tietyn tyyppiset piirrekimput ovat ominaisia. Silloin ei kuitenkaan ollut keinoja tällaisen tutkimuksen laajamittaiseen toteuttamiseen, toisin kuin nykyään. Kuparinen hyödyntääkin tätä mahdolli-

suutta LEKTEISSÄ. Siinä lähtökohtina ovat eri piirteiden todennäköiset yhteisiintymät ja niiden perusteella hahmottuvat piirrekimput eli *lektit*. Selvimmin toisistaan erottuvia lektejä ovat *yleiskielinen lekti*, *hämäläinen lekti* ja *etelähämäläinen lekti*. Lisäksi on hyvin puhekielinen lekti, josta on käytetty nimitystä *valtakunnallinen puhekieli*. Yleiskielisessä lektissä on kyseessä kolme toisistaan eroavaa lektiä: *rekisteriytynyt yleiskieli*, *neutraali yleiskieli* ja *rento yleiskieli*. Nämä kolme lektiä muodostavat sekä ajallisesti että ominaispiirteiltään jatkumon: kirjakielistä rekisteriytynyttä yleiskieltä ovat käyttäneet vain vanhat akateemiset haastateltavat 1970-luvun aineistossa, kun taas neutraali yleiskieli ja sitä rennompi yleiskieli ovat vallanneet alaa 1900-luvun jälkipuolelta lähtien.

Hämäläinen ja etelähämäläinen lekti heijastelevat Helsingin työläiskaupunginosien asutushistoriaa 1860-luvulta lähtien. LEKTIEN sivulla 30 on kuvio 6, jossa on esitetty hämäläisen ja etelähämäläisen lektin osuudet eri ikäryhmissä 1970–2010-luvuilla. 1970-luvun osalta huomio kiintyy siihen, että etelähämäläistä lektiä esiintyy eniten nuorilla. Kirjoittajien mukaan etelähämäläinen lekti on ollut hyvin yleinen nuorten puhujien keskuudessa 1970- ja 1990-luvuilla mutta ei enää 2010-luvulla. Etelähämäläisyydet ovat kuitenkin vielä 2010-luvullakin hyvin yleisiä Helsingin puhekielessä, ja niistä osa myös näyttää edelleen yleistyvän. (Johdanto s. 87–88, LEKTIT s. 30–31.)

Vanhat työläiset ja akateemisten perheiden nuoret ovat kuitenkin käyttäneet etelähämäläisiä piirteitä eri funktiossa. Vanhoille työläisille ne ovat olleet osa maalta muuttaneiden työläisten perintöä, kun taas varsinkin akateemisten perheiden nuoret ovat tietoisesti hakeneet 1950-luvulta lähtien kokonaisvaltaista irtiotta vanhempiensa arvoista ja asenteista. Siihen kuului nuorten pyrkimys puhua toisenlaista kieltä kuin hei-

dän vanhempansa ja opettajansa (Halonen, Nyström, Paunonen & Vaattovaara 2020: 201–207).¹ Tästä nuorten irtiottosta alkoi suomalaisessa puhekielessä merkittävä murrosvaihe, jonka vaikutukset ovat ulottuneet ensin epävirallisempiin ja sitten virallisempiinkin varieteetteihin.

Väitöskirjan merkittävimpiä tuloksia on esitetty LEKTIEN kuviossa 4 (s. 26). Siinä näkyvät kaikki lektit ja jokainen puhuja suhteessa hämähäkinverkkoa muistuttavaan kokonaisuuteen. Kuvio osoittaa, etteivät lektit ole selvärajaisia kielimuotoja ja että yksittäinen puhuja saattaa käyttää useiden lektien piirteitä. Nämä havainnot kytkeytyvät myös moniin muutosmalleihin. Yksittäisen kielenpuhujan kieli saattaa muuttua jatkuvasti: hän voi omaksua puheeseensa uusia kielenpiirteitä ja variantteja. Toisaalta taas on puhujia, jotka palaavat vanhetessaan aiemmin käyttämänsä kieleen. Yksilölliset erot näkyvät niin muutosmalleissa kuin lekteissäkin. Tullaan lähelle niitä kysymyksiä, joita on tutkittu Sata suomalaista kielellistä elämäkertaa -hankkeessa (Hippi, Lappalainen & Nuolijärvi toim. 2020).

Helsingin muuttuva puhekieli

Helsingin puhekielen kolmen aikapisteen aineisto kattaa yli sata vuotta. 1970-luvulla vanhimmat haastateltavat olivat syntyneet 1900-luvun alussa. Meille, jotka aloitimme Helsingin puhekielen tallennuksen silloin, ei heti selvinnyt, että siinä vaiheessa oli miltei viimeinen hetki tavoittaa toisaalta vanhojen akateemisten töölöläis-

1. Tämä ei ole ainoa kerta, jolloin nuoret puhujat ovat tietoisesti pyrkineet tekemään pesäeroa vanhempiensa kieleen. Ensimmäisen kerran niin tapahtui Helsingin työläiskaupunginosissa 1800-luvun loppupuolella ja 1900-luvun alussa, kun maalta muuttaneiden työläisten pojat alkoivat puhua Stadin slangia, joka erotti heidät murteita puhuvista vanhemmistaan ja kirjakielistä puhekieltä vaatineista opettajista. (Paunonen, Vuolteenaho & Ainiala 2009.)

ten lähes kirjakielistä puhekieltä, toisaalta vanhojen työläisten murteellista puhekieltä. Pääsimme myös melkein alkumetreiltä seuraamaan akateemisten perheiden nuorten irtiotta vanhempiensa yleiskielisestä puhekielestä. (Taustoista ks. Paunonen 1995[1982], 2006.)

1950-luvulla alkanut nuorten kielellinen irtiotta näkyi etelähämäläisten piirteiden yleistymisenä nuorten puhekielessä. Kuparisen mukaan ne ovat yhä 2010-luvulla hyvin yleisiä Helsingin puhekielessä. Olin itsekin osallisena nuorten puhekielen murroksessa 1950–60-luvuilla. Uskaltaisn sanoa, että hyvin harvat meistä mielsivät näitä piirteitä etelähämäläisiksi, puhumattakaan siitä, että niiden murremaantieteellisellä taustalla olisi ollut merkitystä. Ne olivat yksinkertaisesti Helsingissä tarjolla olleita, kirjakielistä yleiskielestä poikkeavia piirteitä.

Kuparisen mukaan 2010-luvulla nuorten keskuudessa yleisin varieteetti oli valtakunnallinen puhekieli. Hänestä ei silti ole varmaa, että tämäkään lekti tulisi yleistymään Helsingissä. Kuparinen tiivistää ennusteensa Helsingin puhekielen kehityksestä väitöskirjansa johdannossa (s. 88) seuraavasti: ”2010-luvun aineiston perusteella vaikuttaa siltä, että sekä formaalien varieteettien että puhekielisten varieteettien osalta yleisimpiä ovat sellaiset lekit, joissa on mahdollisimman vähän leimavia piirteitä. – – Helsingin puhekieli onkin 2010-luvun aineiston valossa tasoittunut suosimaan sellaisia variantteja, joita käytetään yleisesti muuallakin.”

Lopuksi

Kuparisen väitöskirjan artikkeleissa aukeaa neljä näkymää kielenmuutoksiin ja niiden kuvaukseen. INFINITIIVEISSÄ hahmottuu kuva tulosijainfinitiivijärjestelmän murroksesta, jossa yksi variantti, niin sanottu lyhyt infinitiivi, on syrjäytämässä muut samassa funktiossa käytetyt infinitiivit. KATOMUODOISSA voidaan

seurata *d:n* katoa yleiskielen *hd*-yhtymän vastineissa. Muutos lienee todellisuudessa suurempikin, sillä 1990-luvun ja 2010-luvun aineistot ovat huomattavasti suppeampia kuin 1970-luvun aineisto, mikä heijastunee tuloksiin.

MUUTOSMALLEISSA pääpaino on teoreettisissa ja metodisissa kysymyksissä. Keskeinen havainto on se, ettei mikään malli yksinään sovellu kolmen aikapisteen muutosten kuvaukseen, vaan tarvitaan useiden mallien yhdistelmiä. Myös yksilölliset erot heijastuvat muutosmalleihin. LEKTEISSÄ on uusien menetelmien ansiosta löydetty tapa ryhmitellä puhujayhteisön jäsenet pelkästään heidän käyttämänsä kielen perusteella. Lisäksi artikkelissa on osoitettu havainnollisesti keskenään limittyvien lektiin suhteet toisiinsa ja kaikkien idiolektiin asema kolmen aikapisteen kielellisellä kartalla.

Kuparisen ja hänen tutkijatovereidensa neljän artikkelin kokonaisuus on merkkitapaus suomalaisessa sosiolingvistiikassa. Niissä kolmen aikapisteen aineisto yhdistyy innovatiiviseen näkemykseen ja metodisesti monipuoliseen käsittelytapaan.

HEIKKI PAUNONEN
etunimi.sukunimi@kolumbus.fi

Kirjoittaja on suomen kielen emeritusprofessori Tampereen yliopistosta ja Helsingin yliopiston suomen kielen dosentti. Hän toimi Olli Kuparisen vastaväittäjänä.

Lähteet

HALONEN, MIA – NYSTRÖM, SAMU – PAUNONEN, HEIKKI – VAATTOVAARA, JOHANNA 2020: *Stadin syntinen s.* Helsinki: Art House.

Helpuhe = Helsingin puhekielen pitkittäiskorpus (1970, 1990, 2010) [online-puhekorpus]. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos, Kotimaisten kielten keskus ja Heikki Paunonen 2014.

- <http://urn.fi/urn:nbn:fi:lb-2014073041>.
- HIPPI, KAARINA – LAPPALAINEN, HANNA – NUOLIJÄRVI, PIRKKO (toim.) 2020: *Suomalaisten kielellistä elämää. Sata suomalaista kielellistä elämäkertaa -hankkeen satoa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- ITKONEN, TERHO 1964: *Proto-Finnic final consonants. Their history in the Finnic Languages with particular reference to the Finnish dialects. I: 1*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Kippo 2017–2020 = Kielellisten populaatioiden muutos ajassa (Kippo) 2017–2020. <https://www.tuni.fi/fi/tutkimus/kielellisten-populaatioiden-muutos-ajassa-kippo-2017-2020> (8.8.2021).
- KUPARINEN, OLLI 2018: Infinitiivien variaatio ja muutos Helsingissä. – *Virittäjä* 122 (1) s. 29–51. <https://doi.org/10.23982/vir.65310>.
- KUPARINEN, OLLI – MUSTANOJA, LIISA – PELTONEN, JAAKKO – SANTAHARJU, JENNI – LEINO, UNNI 2019: Muutosmallit kolmen aikapisteen pitkäikäisyyden valossa. – *Sananjalka* 61 s. 30–56. <https://doi.org/10.30673/sja.80056>.
- KUPARINEN, OLLI – PELTONEN, JAAKKO – MUSTANOJA, LIISA – LEINO, UNNI – SANTAHARJU, JENNI 2021: Lects in Helsinki Finnish. A probabilistic component modeling approach. – *Language Variation and Change* 33 (1) s. 1–26. <https://doi.org/10.1017/S0954394521000041>.
- KUPARINEN, OLLI – SANTAHARJU, JENNI – LEINO, UNNI – MUSTANOJA, LIISA – PELTONEN, JAAKKO (tulossa): Katomuotojen eteneminen yleiskielen *hd*-yhtymässä Helsingin puhekielessä. – *Virittäjä*.
- KURKI, TOMMI 2013: Näennäsaikametodi ja muutosmallit. – *Sananjalka* 55 s. 202–212.
- LAASANEN, MIKKO 2016: Näennäsaikametodin taustaoletusten teoreettista tarkastelua. – *Virittäjä* 120 (1) s. 57–83.
- LABOV, WILLIAM 1966: *The social stratification of English in New York City*. Washington D.C.: Center for Applied Linguistics.
- 1994: *Principles of linguistic change. Vol 1. Internal factors*. Oxford: Blackwell.
- MOSHNIKOV, ILJA 2021: *NUT-partisiipin variaatio rajakarjalaismurteissa*. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Education, Humanities and Theology 168. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-3744-5>.
- PAUNONEN, HEIKKI 1995[1982]: *Suomen kieli Helsingissä. Huomioita Helsingin puhekielen historiallisesta taustasta ja nykyvariaatiosta*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- 2005: Totta vai toiveajattelua. Näennäsaikainen muutos todellisen muutoksen kuvastajana. – Johanna Vaattovaara, Toni Suutari, Hanna Lappalainen & Riho Grünthal (toim.), *Muuttuva muoto. Kirjoituksia Tapani Lehtisen 60-vuotispäivän kunniaksi* s. 13–53. Kieli 16. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- 2006: Vähemmistökielestä varioivaksi valtakieleksi. – Kaisu Juusela & Katariina Nisula (toim.), *Helsinki kieliyhdistyksenä* s. 13–99. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.
- PAUNONEN, HEIKKI – VUOLTEENAHO, JANI – AINIALA, TERHI 2009: Industrial urbanization, working-class lads and slang toponyms in early twentieth-century Helsinki. – *Urban History* 36 (3) s. 449–472.
- PRIIKI, KATRI 2017: *Hän, se, tää vai toi? Vuorovaikutussosiolinguvistinen tutkimus henkilöviittauksista Kaakkois-Satakunnan nykypuhekielessä*. Annales Universitatis Turkuensis C432. Turku: Turun yliopiston julkaisuja. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-6719-3>.
- SANKOFF, GILLIAN 2005: Cross-sectional and longitudinal studies. – Norbert Dittmar, Klaus J. Mattheier & Ammon Ulrich (toim.), *Sociolinguistics. An international handbook of the science of language and*

society s. 1003–1013. Berlin: de Gruyter.
WAGNER, SUZANNE – SANKOFF, GILLIAN
2011: Age grading in the Montréal
French inflected future. – *Language Variation and Change* 23 (3) s. 275–313.
VÄÄNÄNEN, MILJA 2016: *Subjektin il-*

*maiseminen yksikön ensimmäisessä
persoonassa. Tutkimus suomen van-
hoista murteista. Annales Universi-
tatis Turkuensis C430. Turku: Turun
yliopiston julkaisuja. [http://urn.fi/
URN:ISBN:978-951-29-6664-6](http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-6664-6).*

Suomalaisen ja venäläisen nimikulttuurin kohtaamia

Ksenia Eskola: *Suomalaisuus ja venäläisyys henkilönimistössä. Nimikulttuurien kohtaaminen Suomessa ja Venäjällä 2000–2018.* Helsinki: Helsingin yliopisto 2021. Johdanto-osa 76 s. + liitteet ja neljä artikkelia. ISBN 978-951-51-6851-1. Johdanto-osa saatavilla verkossa osoitteessa <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-6852-8>.

Ksenia Eskola on tarttunut väitöskirjassaan henkilönimistön kannalta tärkeään ja ajankohtaiseen aiheeseen: suomalaisuuden ja venäläisyyden kohtaamiseen nimenannossa ja nimien käytössä. Kun otetaan huomioon venäjänkielisten määrä Suomessa – Tilastokeskuksen mukaan Suomessa asui vuoden 2019 lopussa 81 606 henkeä, jotka puhuivat venäjää äidinkielenään –, tutkimuksen aihetta voi pitää hyvinkin tarpeellisena. Sitä korostaa se, että aihetta on toistaiseksi tutkittu melko vähän, lähinnä gradutasolla: vuonna 2004 ilmestyi Eveliina Liimanin tutkimus siitä, miten Neuvostoliittoon 1930-luvulla loikanneiden suomalaisten etunimet kirjattiin venäjänkielisiin asiakirjoihin; vuonna 2005 Pirita Korpivaara käsitteli inkerinsuomalaisten paluumuuttajien nimien muutoksia sekä sitä, miten sekä etu- että sukunimet ovat muuttuneet venäjän kielessä; vuonna 2017 puolestaan ilmestyi Alexandre Jeskasen pro gradu -tutkielma eläinaiheisten venäläisten sukunimien vertailusta vastaaviin

suomenkielisiin sukunimiin. Eskolan oma pro gradu -työ *Suomalais-venäläisten lasten etunimet: Valintaperusteet ja rakenne* valmistui vuonna 2013 ja on siitä laajentunut väitöskirjaan saakka.

Vertailukohtia väitöskirjalle löytyy myös Suomen ulkopuolelta: jo pelkästään Pohjoismaista on etenkin Norjassa ja Ruotsissa selvitelty monikulttuuristen perheiden nimenantoa ja nimi-identiteettiä (esim. Emilia Aldrin, Gulbrand Alhaug, Märta Frändén, Vera Lif, Guro Reisæter, Minna Saarelma), ja näihin tutkimuksiin onkin Eskolan työssä viitattu. Likeinen mutta tässä käyttämättä jäänyt tutkimus on Annika Hussarin artikkeli venäläisten nimikäytännöstä Virossa (2002). Kiintoisaa vertailukohtaa olisi tarjonnut myös Torill Letton (2007) tutkimus nimenannosta Lyngenisissä kielikontaktialueella, jossa kohtaavat norjalaiset, kveenit ja saamelaiset.

Väitöskirjan perustana on neljä artikkelia, joissa käsitellään 1) kaksikielisten 2000-luvun suomalais-venäläisten perheiden lasten etunimien valintaa (Eskola 2015a), 2) äidinkieleltään venäjänkielisten lasten nimenvaihtoa vuosina 2000–2018 (Eskola & Hämäläinen 2019), 3) suomalaisten etunimien käyttöä ja mukautumista Venäjällä venäjänkielisissä ympäristössä ja nimenkantajien suhtautumista siihen (Eskola 2020) sekä 4) suomalaisten ja venäläisten nimenkantajien suku-